

Оксана ЛАНСЬКИХ
аспірантка, Черкаський державний
технологічний університет

Ключові слова: людина, освіта, культура, мова, навчання, освітня політика, виховання.

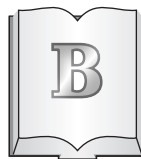
Аналізується місце та роль мовних стратегій у системі державної освітньої політики, яка вдосконалюється завдяки реалізації демократичних принципів та підходів.

Мова акумулює досвід поколінь, є засобом соціалізації та інструментом урегулювання суспільних, міжетнічних і міжнаціональних відносин, невід'ємним складником розвитку держави. Мовні стратегії утверджуються не тільки як засіб розвитку особистості, а й як механізм єдності суспільства. За певних обставин мова може постати як чинник суспільного протистояння чи конфлікту.

УДК 372.461:81'272

МОВНІ СТРАТЕГІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

© Ланських О., 2014

Важливою складовою сучасної філософії модернізаційних процесів в освітній політиці є принцип демократизації і децентралізації управління, прозорості прийняття рішень, фінансування, перспективного планування. Децентралізація часто розглядається як позитивна і неминуча, і водночас як така, що породжує свої проблеми. Зазвичай функції фінансування, стандартизації, контролю діяльності освітніх установ виконувала держава, але надалі розвиток освіти не повинен бути виключною справою держави, а перетворитися в багатоаспектну партнерську взаємодію центральних і регіональних державних органів з органами місцевого самоврядування, студентами та їхніми сім'ями, державними й недержавними освітніми закладами, педагогами, потенційними роботодавцями, громадськими об'єднаннями.

Стратегічними завданнями змін вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Цей процес має базуватися на таких засадах:

- по-перше, це національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні і примноженні національних освітніх тра-

дицій. Вища освіта покликана виховувати громадянина держави Україна як гармонійно розвинену особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях та у підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави;

- по-друге, розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватися законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас необхідно враховувати не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних цінностей. Значна частина проблем, що накопичилася у системі вищої освіти, пов'язана насамперед з розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень;

- по-третє, розвиток вищої освіти слід розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, зокрема і європейських, з якими слід узгодити законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України.

Роки незалежності в освітній сфері відзначені суперечливими явищами, успіхи чергувалися з втратами, швидкі реформи змінювалися повільним просуванням уперед, нерідко тупцюванням на місці та відступами. Однак головним підсумком сьогодні є функціонуюча та самодостатня національна освітня система, що здебільшого зберегла кращі здобутки і традиції минулого та водночас накопичила потенціал модернізації в контексті європейської інтеграції, світової глобалізації, національної самоідентифікації [6, с. 8].

Саме остання теза – функція національної самоідентифікації й обумовлює складність реалізації новітніх *мовних стратегій* як одного з найбільш проблемних питань сучасної державної освітньої політики. У більш загальному вигляді поняття «мовні стратегії», на думку В. Андрущенка й О. Скубашевської, позначає систему технологій, засобів, підходів навчального

та позанавчального штибу, які забезпечують вільне володіння рідною і, як мінімум, однією-двома іноземними мовами [1].

Система освіти репрезентує функцію культурної легітимації, відтворюючи демаркацію між тим, що має бути засвоєним і трансльованим, і тим, що на це не заслуговує. Освіта ідентифікує кожного як особу, її здібності до виконання різноманітних соціальних ролей, життєвий світ як можливість самореалізації. На відміну від інших соціальних інститутів, освіта, формуючи соціально значущі ракурси ідентичності, водночас інтегрує їх в особистісну ідентичність. У ній органічно поєднані такі її іпостасі, як національна, громадянська, сімейна, професійна, екологічна тощо. Якщо в ХХ столітті освіта своєю метою вважала залучення індивідів до цивілізаційних здобутків через засвоєння наукового знання, то в ХХІ столітті вона вбачає свою мету в залученні їх до здобутків національної та світової культури. На зміну ідеалу ерудованої людини приходить ідеал висококультурної людини [7, с. 302].

Відновлення культурно-ідентифікаційної функції освіти відбувається в умовах інформатизації суспільства та комп'ютеризації діяльності. Зокрема, створені та впроваджуються в навчальний процес інтелектуальні навчальні системи, які започаткували процес віртуалізації освіти. У цих умовах уже проглядаються загрози надмірної інтелектуалізації особистості, її ідентифікують як користувача інтелектуальними навчальними системами. Ідентичність особи співвідносять з рівнем її комп'ютерної компетентності та поінформованості. Звичайно, ігнорувати віртуальний простір та його інтелектуальний потенціал безперспективно, проте і рабське наслідування тут недоречне. Адже, розвиваючи інтелект, віртуальна освіта обмежує безпосереднє спілкування, яке формує соціально-ціннісні орієнтири особи [7, с. 303].

Аналіз основних проблем і суперечностей у сфері сучасних мовних стратегій освіти України логічно розпочати зі звернення до поняття «державна мова» в україн-

ському суспільстві та значення її застосування в системі освіти, що є джерелом багатьох дискусій. Мова акумулює досвід поколінь, є засобом соціалізації та інструментом урегулювання суспільних, міжетнічних і міжнаціональних відносин. Тому вона є невід'ємним складником розвитку держави. Однак у пріоритетах державної мовної політики, мовних стратегіях реалізується водночас боротьба політичних угруповань та лідерів за домінування, сфери впливу, як у межах своєї нації (держави), так і поза її межами, у зовнішньополітичних відносинах, на міжнародному рівні. Мовні стратегії у цьому зв'язку набувають потужного політичного, економічного і соціокультурного значення: вони утверджуються як засіб (механізм) єднання народів або ж (за певних обставин) як фактор їх протистояння чи конфлікту [4, с. 28].

Визначальне культурно-освітнє і політичне значення має державна мова – основа цілісності нації і нормального функціонування держави. Тому правильно сформоване мовне планування є стабілізуючим суспільним фактором, який сприяє розвитку національної свідомості й стабільності соціуму.

Згідно з вітчизняним підходом до мовних стратегій освіти, їх сенсом є виховання україноцентричності з урахуванням потреб національних меншин. Так, в Україні функціонують середні школи, що здійснюють навчання мовами інших лінгвоетнічних груп, що проживають у нашій державі, тому для абітурієнтів забезпечувалась можливість складання зовнішнього незалежного тестування бажаною мовою.

Нагадаємо, що підтримка державної мови є конституційним обов'язком кожного громадянина. Згідно зі статтею 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Ці положення конкретизуються в інших законодавчих актах. Зокрема, у Національній доктрині розвитку освіти серед пріоритет-

них напрямів державної політики визначено «розширення україномовного освітнього простору», «збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови». Стратегія мовної освіти в Україні передбачає опанування державної мови, розвиток високої мовної культури громадян, виховання толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур [5, с. 7–9].

Однак мовна проблема не локалізується у сфері суто мовних явищ і відносин, а пов'язана з цілою низкою феноменів, що стосуються соціокультурних аспектів буття суспільства. Для вироблення стратегії державної мовної політики з метою використання її потенціалу у справі консолідації нації необхідно дати відповідь на кілька питань, зокрема, у яких аспектах і яким чином мова реалізується як чинник консолідації держави та самоідентифікації нації, визначити походження мови, її спільність і відмінності з іншими мовами, проаналізувати взаємовплив мови й інших зрізів суспільного життя – політичних, культурних, регіональних і національних.

Однією з головних політичних суперечностей сьогодення, що виявляє себе у загальноосвітньому масштабі, впливаючи і на впровадження державної мови в систему освіти України, є суперечність між прагненням до зближення між народами та їхнім бажанням зберегти свою етнокультурну самобутність. Перебуваючи в іншому культурно-мовленнєвому середовищі, мовець фактично потрапляє до іншого світу соціокультурних цінностей і мовно-мовленнєвих законів спілкування, що породжує нову суперечність – між прагненням мовця оволодіти кількома мовами для міжкультурного спілкування й необхідністю досконалого володіння своєю рідною та державною мовами в багатонаціональній державі. Тому виникає низка мовленнєво-культурних проблем, які вимагають серйозних досліджень та їх розв'язання, як-от: багатомовність, полілінгвістична освіта в полікультурному мовленнєвому середовищі, виховання полімов-

ної особистості в полікультурному освітньому середовищі [3, с. 10].

Характерна риса сучасного етапу розвитку соціальних систем – це пошук нового міжпредметного полікультурного діалогу. Діалогічне мислення, яке постає метою такого інтегративного міждисциплінарного підходу, сприяє формуванню нової світоглядної позиції, базованої на визнанні різноманітності світу, багатогранної складності соціокультурних процесів.

Однак процес сприйняття і свідомого осмислення іншого культурного простору не лінійний, а швидше багатовекторний. У цьому контексті особливо значущі взаємозв'язки зарубіжної та української літератур, адже зміст сучасної гуманітарної освіти найбільшою мірою зорієнтований на забезпечення оптимального балансу між локальним і глобальним, між власним і спільним, «своїм» і «чужим», на основі якого людина, формуючись як патріот своєї країни, може усвідомлювати реалії цілого світу, бути здатною жити і діяти в ньому, нести за нього власну частку відповідальності.

Педагогічні суперечності, пов'язані з упровадженням державної мови в систему освіти України, можуть бути визначені за кількома основними напрямками: недостатній рівень професійного володіння викладачами українською мовою; відсутність або замала кількість підручників, навчальних посібників, нормативної документації в окремих галузях виробництва державною мовою; збереження можливості вибору мови викладання іноземними студентами при укладанні контракту на навчання.

Аналіз практики викладання мовних дисциплін у ВНЗ України засвідчує, що підручники та методичні розробки, які використовуються у процесі навчання, ще недостатньою мірою враховують роль і значення мотиваційної сфери студентів, динаміку смислотвірних мотивів навчання в процесі викладання, міру й характер взаємозв'язку мотиваційної готовності до засвоєння знань, до оволодіння способами такого засвоєння з конкретними мето-

дичними прийомами. Тому актуальною проблемою є вивчення мотиваційної сфери студентів, вироблення шляхів і методів її корекції та розвитку [2, с. 232]. В іншому випадку впровадження державної мови в систему освіти України може зіткнутися з байдужістю певної частини студентів або навіть з нерозумінням необхідності такого курсу.

Дослідники зазначають, що оновленню і впровадженню мовних стратегій приділяється нині першочергова увага в різних країнах світу. Зокрема, держави Європи усвідомили, що в умовах зміни геополітичної ситуації європейське суспільство стає більш інтерактивним, мобільнішим та більш комунікативним. Тому в наш час інтенсифікація мовних стратегій набуває великого значення, дозволяючи долати мовні бар'єри [1].

До основ загальної мовної стратегії ЄС у сфері освіти, зокрема щодо інших мов, належать: право всіх громадян вивчати та використовувати свою державну мову і мови меншин; право всіх громадян вивчати щонайменше дві іноземні мови в період обов'язкової шкільної освіти; обов'язок усіх урядів підтримувати вивчення іноземної мови після шкільної освіти; обов'язок усіх урядів підтримувати багатомовні заходи [1].

На нашу думку, існує й інша проблема, що близько стикається з проблематикою академічної мобільності, – це проблема належного володіння іноземними мовами, зокрема мовами країн-лідерів європейського освітнього простору, про які ми згадували вище. Нагадаємо, що в концепції європейського простору вищої освіти наголошується на тому, що доступність різних програм для студентів стане можливою тільки у разі володіння не однією, а кількома мовами.

У своєму прагненні до інтеграції в ЄС рівняники України та її громадяни мають враховувати питання потенційної мовної компетентності студентів, викладачів, науковців, яка все ще залишається на невисокому рівні. Ми надалі не зможемо дозволити

собі науково-дослідницьку та педагогічну ізоляцію, спричинену низьким рівнем мовленнєвої компетентності суб'єктів освітнього процесу. На нашу думку, більш плідними будуть дискусії не щодо двомовності або другої державної мови, а концентрація зусиль на оволодінні як мінімум двома іноземними мовами, розпочинаючи з початкової школи, та формування певної мовної компетентності уже на рівні базової освіти.

Як висновки можемо резюмувати, що освітня політика – це складний феномен, до аналізу якого можна застосовувати велику кількість парадигм та підходів. Серед них найбільш виваженим є типове для західних наукових шкіл бачення державної політики (policy) як чіткої послідовності дій із досягнення наперед зазначеного результату.

Цікавим видається аналіз полісуб'єктної структури сучасних освітніх систем, де політика (зокрема і освітня) буде розгляда-

тися як «politics» – сфера взаємодії різних гравців, із відповідними інтересами, цінностями, завданнями тощо. Крім того, важливими є підходи, які розглядають освіту як сферу реалізації менеджерсько-управлінських практик, а також ті, що підкреслюють соціалізаційну роль освіти, розглядаючи освітню політику крізь призму її результатів. Одним з таких результатів є досягнення цілей Болонської декларації, приведення української державної політики у площину європейських практик управління за допомогою методів, які використовувались як у країнах-лідерах (Франція, Німеччина, Велика Британія), так і в країнах Центральної та Східної Європи. Зазначимо, що останні також стикалися зі схожими проблемами та цільовими завданнями – соціальне забезпечення у галузі освіти та вирівнювання доступу до неї, подолання корупції у навчальних закладах, проблеми фінансування та політичної нестабільності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Мовні стратегії як чинник освітніх інновацій [Електронний ресурс] / В. П. Андрущенко, О. С. Скубашевська // Гілея. – 2010. – № 35. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_35/Gileya35/F1_doc.pdf.
2. Антонюк Н. М. Вивчення іноземних мов у контексті гуманістичної освіти / Н. М. Антонюк, О. Ю. Титаренко, І. В. Горохова // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 1 (14). – С. 228–233.
3. Богуш А. М. Мовна особистість у полікультурному середовищі: теоретичний аспект / А. М. Богуш // Педагогічний альманах. – 2011. – Вип. 10. – С. 10–15.
4. Дребницька К. Аналітика сучасних мовних стратегій освіти України / К. Дребницька // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Серія : Філософія, педагогіка, психологія. – 2013. – № 28. – С. 26–31.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Нормативно-правове забезпечення освіти : у 4 ч. – Х. : Основа, 2004. – Ч. 1. – 144 с.
6. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [авт. В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін.] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 303 с. – (До 20-річчя незалежності України).
7. Рижак Л. В. Ідентифікаційна функція освіти в Україні в умовах глобалізаційної інтеграції / Л. В. Рижак // Матеріали II Ірпінських міжнар. науково-педагогічних читань. – Ірпінь, 2004. – С. 298–304.

REFERENCES

1. Andrushchenko V. P. Language strategy as the factor of educational innovations [Electronic resource] / V. P. Andrushchenko, O. S. Skubashevska // Hilea. – 2010. – № 35. – URL : www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_35/Gileya35/F1_doc.pdf.
2. Antoniuk N. M. Studying of foreign languages in a context of humanistic education / H. G. Antoniuk, O. J. Tytarenko, I. V. Horokhova // Bulletin of Academy of legal professions of Ukraine. – 2009. – № 1 (14). – P. 228–233.
3. Bohush A. M. The Language person in the polycultural environment: theoretical aspect / A. M. Bohush // The Pedagogical almanac. – 2011. – Issue 10. – P. 10–15.
4. Drebnytska K. Analytics of modern language strategy of education in Ukraine / K. Drebnytska // The Bulletin of Institute for of child's development. Issue : Philosophy, pedagogics, psychology. – 2013. – № 28. – P. 26–31.
5. The national doctrine on development of education // Is standard-legal maintenance of education : in 4 v. – Kh. : the Basis, 2004. – Vol. 1. – 144 p.
6. The national report on a condition and prospects of a development of education in Ukraine / Nat. Acad. Ped. Sciences of Ukraine ; [V. P. Andrushchenko, I. D. Bekh, M. I. Burda etc.] ; edit. V.H. Kremen – K. : Ped. Thought, 2011. – 303 p.
7. Ryzhak L. V. Identification function of education in Ukraine in conditions of globalisation and integration / L. V. Ryzhak // Works of II Irpinsky internat. Scientific and pedagogical readings. – Irpen', 2004. – P. 298–304.